

BÖLGESEL REKABETİN KISKACINDA IRAK MERKEZİ HÜKÜMETİ

FATİH MUSLU

SETA | ANALİZ

NİSAN 2019 · SAYI 280

BÖLGESEL REKABETİN KISKACINDA IRAK MERKEZİ HÜKÜMETİ

FATİH MUSLU

COPYRIGHT © 2019

Bu yayının tüm hakları SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama vd.) yollarla basımı, yayımı, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

SETA Yayınları

ISBN: 978-605-7544-46-9

Uygulama: Erkan Söğüt

Baskı: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul

SETA | SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI

Nenehatun Cd. No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara TÜRKİYE

Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90

www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | İstanbul

Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı No: 41-43

Eyüpsultan İstanbul TÜRKİYE

Tel: +90 212 395 11 00 | Faks: +90 212 395 11 11

SETA | Washington D.C.

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 1106

Washington D.C., 20036 USA

Tel: 202-223-9885 | Faks: 202-223-6099

www.setadc.org | info@setadc.org | @setadc

SETA | Kahire

21 Fahmi Street Bab al Luq Abdeen Flat No: 19 Cairo EGYPT

Tel: 00202 279 56866 | 00202 279 56985 | @setakahire

SETA | Berlin

Französische Straße 12, 10117 Berlin GERMANY

Tel: +49 30 20188466

İÇİNDEKİLER

ÖZET	7
GİRİŞ	8
12 MAYIS SEÇİMLERİ VE IRAK MERKEZİ HÜKÜMETİ	8
BÖLGESEL AKTÖRLER VE IRAK MERKEZİ HÜKÜMETİ	15
SONUÇ	18

YAZAR HAKKINDA

Fatih Muslu

Amerika Birleşik Devletleri Cincinnati Üniversitesi Siyaset Bilimi Programı'nda yüksek lisans eğitimini tamamlamıştır. Doktora eğitimine İstanbul Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde devam etmektedir.

ÖZET

Analizde Irak Merkezi Hükümetinin gerek iç gerekse bölgesel gelişmeler kapsamında aldığı pozisyon değerlendirilmektedir.

Bu analiz Irak Merkezi Hükümetinin gerek iç gerekse bölgesel gelişmeler kapsamında aldığı pozisyonu değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Analizin temel iddiası Irak Merkezi Hükümetinin siyaseten zayıf bir profil sergilediği ve ülkedeki istikrarsız ortamın ortadan kaldırılmasına yönelik çözüm üretmesinin kısa vadede mümkün olmadığı yönündedir. 12 Mayıs 2018'de gerçekleşen seçimlerin ardından Irak'ta hükümet kurma süreci birçok sebepten dolayı gecikmiştir. Seçime yönelik hile iddiaları, siyasi grupların kendi aralarındaki rekabet, Basra'da kamu hizmetinin yetersizliği üzerine meydana gelen olaylar ve bölgesel aktörlerin Irak siyasetine müdahaleleri hükümet kurma sürecinin gecikmesine neden olmuştur.

Bu ortam içerisinde Adil Abdulmehdi liderliğinde kurulan hükümet yetersiz bir performans göstermektedir. Ülkede oluşan siyasi ve ekonomik dengeler birçok konuda hükümeti sınırlamaktadır. İçişleri, Savunma ve Adalet bakanlıklarının hala belirlenememesi bu durumun en bariz belirtisidir. Bölgesel manada İran'la ABD'nin çekişmesi Irak siyasetini olumsuz yönde etkilemeye devam etmektedir. Özellikle İran üzerinde Amerikan yaptırımlarının uygulanmaya başlamasıyla Tahran-Washington rekabeti Bağdat'a yansımıştır. Yoğun bir Tahran etkisine maruz kalan Bağdat yönetimi ABD'nin İran'ı baskılamaya başlamasıyla bölgesel gelişmelerin ortasında sıkışmıştır. Yakın dönemde bu durumun değişeceğine dair olumlu bir gelişmeden söz etmek pek mümkün görünmemektedir.

GİRİŞ

ABD askerlerinin Suriye'den çekilmesi tartışmaları devam ederken 3 Şubat 2019'da Donald Trump'ın Irak'ta bulunan Amerikan askerleri hakkında yaptığı açıklama gözlerin bu ülkeye çevrilmesine yol açmıştır. Başta Irak Cumhurbaşkanı Berham Salih olmak üzere merkezi hükümet yetkilileri ve siyasi parti liderleri Trump'ın sözlerini tepkiyle karşılamıştır. Trump açıklamasında İran'ı izlemek için Irak'ta askeri varlık göstermeye devam edeceklerini söylemiştir.¹² Irak yönetimi Trump'ın sözleri karşısında ABD'nin kendilerinden izin almadığını duyurmuştur. Benzer şekilde Aralık 2018'de Trump Irak'ı sürpriz bir biçimde ziyaret etmiş ve kendi üslerini kapatmaları için bir gerekçe olmadığını belirtmiştir.³ ABD'nin tavrı karşısında İran, Irak yönetimiyle temaslarını artırmıştır.⁴ Birçok üst düzey yetkili Irak'ı ziyaret ederek Bağdat yönetiminin kendileri için önemini vurgulamayı sürdürmektedir. ABD-İran rekabetinin Irak'taki istikrarsızlığı beslediğini söylemek abartılı olmayacaktır. Bölgesel gelişmelerin yanında Irak'ta siyasi dengeleri etkileyen birçok iç faktör de göz ardı edilmemelidir. Abdulmehdi hükümetinin

hala tamamlanamaması,⁵ artan güvenlik zafiyeti ve DEAŞ'ın yeniden canlanması,⁶ federal bütçenin eyaletlere dağıtımında yaşanan sıkıntılar ve kamu hizmetlerinin yetersizliği gibi konular ülkede sağlıklı bir yönetimin oluşmasını engellemektedir. Bu ortam içerisinde Bağdat yönetiminin ayaklarını yere sağlam bastığını söylemek oldukça zordur. Ülke içi ve bölgesel siyasi gelişmeler Irak yönetiminin hareket alanını kısıtlamaya devam etmektedir.

Bu çalışma Irak Merkezi Hükümetinin gerek iç gerekse bölgesel gelişmeler karşısında aldığı pozisyonu değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Analizin temel iddiası Irak Merkezi Hükümetinin siyaseten zayıf bir profil sergilediği ve ülkedeki istikrarsız ortamın ortadan kaldırılmasına yönelik çözüm üretmesinin kısa vadede mümkün olmadığı yönündedir. Takip eden sayfalar iki bölümden oluşmaktadır: İlk bölümde 12 Mayıs 2018 seçimlerinin ardından Irak Merkezi Hükümetinin kurulma aşaması ve sonrasında karşılaştığı sıkıntılar ele alınmaktadır. İkinci bölümde de Irak'ın bölgesel siyasette İran ve ABD karşısında aldığı pozisyon değerlendirilmektedir.

12 MAYIS SEÇİMLERİ VE IRAK MERKEZİ HÜKÜMETİ

12 Mayıs 2018'de yapılan ve sonuçları uzun süre tartışılan seçimler Irak siyasetini birçok açıdan etkilemiştir. Seçimler Kerkük ve Süleymaniye'de hile iddialarıyla birlikte oldukça düşük bir katılımı (yüzde 44) gerçekleştirmiştir.⁷ Özellikle

1. Eric Schmitt ve Alissa J. Rubin, "Trump Calls for Keeping Troops in Iraq to Watch Iran, Possibly Upending ISIS Fight", *New York Times*, 3 Şubat 2019.

2. "Irak'tan Trump'a Tepki: İran'ı İzlemek için Bizden İzin Almadı", BBC Türkçe, 4 Şubat 2019.

3. "Remarks by President Trump in Briefing at Al Asad Air Base | Al Anbar Province", White House, 26 Aralık 2018, <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-briefing-al-asad-air-base-al-anbar-province-iraq>, (Erişim tarihi: 30 Şubat 2019).

4. "ABD ve İran'dan Art Arda Irak'a Üst Düzey Ziyaret", NTV, 10 Ocak 2019.

5. İçişleri, Savunma ve Adalat Bakanı hala belli değildir. Eğitim Bakanı Şeyman Hiyali kardeşinin DEAŞ'la bağlantısı olduğu iddiasıyla görevinden ayrılmak zorunda kalmıştır. 22 kişilik kabinede 4 bakan hala belirlenmemiştir.

6. Son günlerde birçok Iraklı yetkili DEAŞ'ın yeniden ortaya çıktığını dillendirir. Aynı şekilde PKK'nın Sincar bölgesinde yayılması da güvenlik anlamında zafiyete neden olmaktadır. Haşdi Şabi gruplarının kontrol edilemezliği de Irak Merkezi Hükümetinin önünde önemli bir sıkıntı olarak durmaktadır.

7. 12 Mayıs 2018 seçimleri yüzde 44 katılım oranıyla 2004'ten bu yana en düşük katılımı sahne olmuştur. 37 milyon nüfusa sahip Irak'ta seçmen sayısı 24 milyon civarındadır.

Türkmenler Kerkük'te hile iddialarını yüksek sesle dillendirerek kendilerine ait oyların Kürtlere kaydırıldığını öne sürmüştür. Ülkenin farklı kesimlerinde bu durum yoğun şekilde protesto edilmiştir.⁸ Birçok siyasi aktörün koalisyonlar kurarak girdiği seçimlerde verilen en önemli mesaj Irak'ın birliği ve bütünlüğüdür. Iraklı olmak ön plana çıkarılmıştır. Siyasi partiler mezhep ve etnik köken vurgusundan ziyade ülke genelinden oy alabilmek için daha sağduyulu bir propaganda süreci geçirmiştir. Irak'ın birliği ve yolsuzluk karşıtı söylemler ön plana çıkmıştır.

Mukteda Sadr liderliğindeki Sairun Koalisyonu'nun ülkenin hemen hemen her bölgesinde oy alması seçim sürecine dair bir fikir vermektedir. Mukteda Sadr yolsuzluk karşıtı ve Iraklılık vurgusuyla seçim öncesi dönemin en aktif siyasilerinden biri olmuştur. Seçimlerde Sairun Koalisyonu en fazla oyu alarak birinci olmuş ve 329 sandalyeli parlamentoda 54 sandalye kazanmıştır. Hadi Amiri liderliğindeki Fetih Koalisyonu (Amiri aynı zamanda Haşdi Şabi gruplarının da başındadır) 47 sandalye kazanarak ikinci olurken dönemin başbakanı Haydar İbadi liderliğindeki Nasır (Zafer) Koalisyonu ise 42 sandalyeyle üçüncü sırada yer almıştır. Kürdistan Demokrat Partisi (KDP) 25, Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) 17 ve Goran Hareketi de 5 sandalye sahibi olmuştur. Türkmenler de Kerkük'te 3 milletvekili elde etmiştir.⁹

Bölgesel ve küresel aktörlerin seçim sürecinde aldıkları tavrın Irak'taki birçok dengeyi etkilediğini söylemek mümkündür. Tahran kendine yakın grupları desteklerken ABD de İran etkisini kırılabilecek aktörlerden yana durmuştur. Özellikle DEAŞ'a karşı mücadelede dini merci Ayetullah Ali Sistani'nin de desteğiyle Haşdi Şabi'nin kurulması ve bu durumun sahada İran'ın etkisini artırması ABD tarafından olumlu karşılan-

mamıştır. ABD'nin gerek DEAŞ'la mücadelede gerekse İran'a karşı aldığı pozisyon Bağdat'taki siyasiler üzerinde bir baskı unsuru haline gelmiştir. Türkiye ise Irak siyasetini iki noktadan hareketle şekillendirmektedir: (i) Irak'ın birliği ve bütünlüğü, (ii) Irak topraklarından herhangi bir terör faaliyetinin kendi güvenliğini tehdit etmesinin önüne geçme. Bu kapsamda Türkiye seçim sürecinde tarafsız bir pozisyon almayı tercih ederek Bağdat'ta uzlaşının hakim olduğu güçlü bir hükümetin kurulmasından yana tavır takınmıştır.

Irak'ta hükümet kurulması için öncelikle cumhurbaşkanı seçim sonuçlarının kesinleşmesinin ardından on beş gün içerisinde parlamentoya toplanma çağrısı yapar. Parlamento ilk oturumunda salt çoğunluğuyla parlamento başkanı ve iki yardımcısını seçer. Devam eden otuz gün içerisinde yeni cumhurbaşkanı seçilir. Cumhurbaşkanı seçilebilmek için adaylar ilk turda üçte iki çoğunluğu sağlamak zorundadır. Eğer adaylardan herhangi biri bu orana ulaşamazsa oylama ikinci kez tekrarlanır. İlk turda en fazla oyu alan iki aday arasından oyların çoğunluğunu alan aday cumhurbaşkanı olarak seçilir. Görev süresi dört yılla sınırlı olan cumhurbaşkanı parlamentonun görev süresi sona erdiğinde yeniden belirlenir. Cumhurbaşkanının belirlenmesinin ardından parlamentoda bulunan en büyük siyasi grup hükümet kurma görevini cumhurbaşkanından alır. Görevi alan grup kabinenin belirlenmesi için bir başbakan tayin ettikten sonra otuz gün içerisinde bakanları ve hükümet programını açıklamakla yükümlüdür. Salt çoğunluk olan 165 milletvekilinin oyu alındığı takdirde hükümet görevine başlayabilir. Irak Anayasası devleti oluşturan erklerin görevlerini ayrıntılı bir şekilde tanımlar. Buna göre sembolik yetkilere sahip bir Cumhurbaşkanlığı makamı mevcuttur. Başbakan ise güçlü yetkilerle donatılmıştır. Klasik parlamenter sistemin özelliklerini barındıran Irak, Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nin (IKBY) Anayasada yer almasıyla federal bir yapıya bürünmüştür.

8. "Kerkük'te Türkmenlerden Seçim Protestosu", *Sabah*, 13 Mayıs 2018.

9. "Irak'ta Genel Seçimlerin Kesin Sonuçları Açıklandı", *Anadolu Ajansı*, 19 Mayıs 2018.

İlaveten Anayasa Cumhurbaşkanlığı, Başbakanlık ve Meclis Başkanlığı makamları için herhangi bir dini ve etnik şart belirlememiştir. 2003'ten sonra ülke içinde oluşan siyasi dengelere göre Cumhurbaşkanlığı makamı için Kürt, Başbakanlık için Şii ve Meclis Başkanlığı için Sünni bir adayın getirilmesi noktasında bir uzlaşma ortaya çıkmıştır.

Irak'ta tartışmalı seçim sonuçlarının kesinleşmesinin ardından merkezi hükümetin kurulmasını geciktiren birtakım gelişmeler yaşanmıştır. Parlatonun seçimlerin yapıldığı 12 Mayıs'tan dört ay sonra Eylül'ün ilk haftasında toplanabilmesi Bağdat'ta siyasi çekişmelerin yoğun bir şekilde yaşandığını göstermektedir. Irak Anayasası'nın 76. maddesine göre hükümeti kurabilmek için parlamentoda en büyük siyasi gruba sahip olmak gerekmektedir.¹⁰ Fakat ilgili maddenin muğlak bir ifadeyi barındırdığını söylemek de mümkündür. Anayasa'nın en büyük siyasi partiyi mi yoksa en büyük koalisyonu mu kastettiği net değildir. Bu durum kaçınılmaz olarak farklı yorumların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Fiili durum ise seçim sonucunda birinci parti olmaktan ziyade parlamentoda en büyük ittifakı buldurmanın belirleyici olduğunu göstermektedir.

Bu bağlamda Eylül'e kadarki dönemde hangi grubun parlamentoda çoğunluğu oluşturduğuna dair tartışmalar yoğun şekilde cereyan etmiş ama bir netice alınamamıştır.¹¹ Birçok grup çoğunluğu oluşturduğunu öne sürerek hükümet kurmanın kendilerine verilmesini ısrarla talep etmiştir. Özellikle Sadr'a bağlı Sairun grubu ile İbadi'nin Nasır grubunun başı çektiği Reform ve İmar Koalisyonu ile Amiri'nin Fetih ve eski Başbakan Nuri Maliki'nin Kanun Devleti'nin oluşturduğu Bina Koalisyonu kendilerinin parlamentoda çoğunluğu

oluşturduğunu duyurmuştur. Yoğun tartışmalar içerisinde yapılan parlamento oturumlarında kimin çoğunluğa sahip olduğuna dair bir karar verilememiştir. Bu durum karşısında cumhurbaşkanı herhangi bir gruba hükümeti kurmak için yetki veremezken Bağdat'ta yeni yönetimin oluşma süreci oldukça uzamıştır. Parlamento oturumlarına gözlemci olarak katılan birçok siyasi ve araştırmacı çoğunluğu kimin oluşturduğu üzerine yürütülen tartışmalarda tarafların en küçük bir restleşmede işi parlamentoyu terk etmeye kadar götürdüğünü belirtmiştir. Irak gibi etnisite ve inanç temelinde bölünmüş bir siyasal yapının bulunduğu ülkelerde diyalog ve uzlaşının oldukça zor olduğu ortadadır. Saddam sonrası süreçte birçok dini ve etnik grubun katılımıyla oluşması arzulanan yönetimin aradan geçen yıllar içerisinde bir demokratik uzlaşma kültürünü doğurmadığını kabul etmek gerekmektedir. Anayasa yapım sürecine birçok kesimin dahil edilmemesi ve uzlaşma mekanizmalarının oluşturulamamasında Bush yönetimi de önemli hatalar yapmıştır.¹²

Basra'da kamu hizmetinin yetersiz oluşu, işsizlik ve yolsuzluk karşısında patlak veren gösteriler ve Bağdat yönetiminin protestoculara karşı gösterdiği şiddetli tepki hükümet kurma sürecinin aksamasına neden olan ikinci faktör olarak gösterilebilir.¹³ Ülkenin güneyinde zengin petrol yataklarına sahip olan Basra'da halk uzun süredir yaşadığı içme suyu yetersizliği, altyapı problemleri ve işsizliği zaman zaman şiddete yol açacak şekilde protesto etmiştir. Gösterilerde birçok insan hayatını kaybederken onlarca insan da yaralanmıştır. Bağdat yönetiminin sert tutumu göstericilerin hedefini hükümet ve siyasi partilere yöneltmesine sebebiyet vermiştir. Devlet binaları ve siyasi partilerin ofislerine saldırılar düzenlenmiştir. Basra belediye

10. "Introduction to the Laws of Kurdistan, Iraq Working Paper Series Constitutional Law of Iraq", Stanford Law School, (2013), <https://law.stanford.edu/wp-content/uploads/2018/04/ILEI-Constitutional-Law-2013.pdf>, (Erişim tarihi: 5 Mart 2019).

11. "Irak'ta 'Büyük Meclis Grubu' Muamması Sürüyor", Anadolu Ajansı, 16 Eylül 2018.

12. Larry Diamond, "What Went Wrong in Iraq", *Foreign Affairs*, Cilt: 83, Sayı: 5, (2004).

13. "Basra'da Dünkü Olayların Bilançosu: 3 Ölü, 50 Yaralı", Anadolu Ajansı, 8 Eylül 2018.

binası ateşe verilmiştir. Basra'da bulunan İran Başkonsolosluğu da yakılmıştır.¹⁴ Dönemin başbakanı Haydar İbadi acil önlemler kapsamında Basra'da bulunan güvenlik güçlerinde değişime gitmiştir.¹⁵ Parlamento olaylar karşısında acil toplanarak bir yol haritası üzerinde çalışmaya başlamıştır.

Irak'ta dini merci Ayetullah Ali Sistani ve Mukteda Sadr ise göstericilerin yanında yer alarak hükümeti istifaya davet etmiştir.¹⁶ Özellikle Şii dini merci Sistani'nin tavrı üzerinde durmak gerekmektedir. Şii dünyası içerisinde önemli bir yeri olan Sistani, ABD işgalinden sonra ülke yönetiminin tekrar Iraklılara devredilmesi ve seçimlerin yapılarak 2005 Anayasası'nın kabulünde önemli bir rol oynamıştır.¹⁷ İşgal sürecinde ABD yönetimi temsilcileri birçok kez Sistani ile görüşerek Saddam sonrası geçiş yönetimi için meşruiyet arayışına girişmiştir.¹⁸ Benzer şekilde Sistani, DE-AŞ'la mücadele edebilmek için bir fetva yayımlayarak Haşdi Şabi'nin kurulması çağrısı yapmıştır. Basra olaylarında da şiddete bir an önce son verilmesi yönünde açıklamalarda bulunan Sistani eski siyasilere mevcut sıkıntıların müsebbibi olarak göstermiş ve bir değişim talebinde bulunmuştur. Haydar İbadi'nin tekrar başbakan aday olmasını veto ettiğine dair birçok haber basında yer almıştır.¹⁹ Sistani temsilcileri aracılığıyla sırasıyla Sadr grubuyla ve Hadi Amiri ile görüşmesi İbadi hakkında çıkan haberlerin teyidi olarak değerlendirilmiştir. Hatta Hadi Amiri'nin yeni başbakan olacağına dair görüşler yazılı ve görsel basında yer

almıştır. Sistani'nin bu süreçte oynadığı kritik rol yeni başbakanın kim olacağına dair tartışmaların uzamasına yol açmıştır. Birçok isim zikredilirken açıktan olmasa da Sistani'nin tavrı aday belirleme sürecinin önemli etkenlerinden biridir.

Birçok siyasi aktörün koalisyonlar kurarak girdiği seçimlerde verilen en önemli mesaj Irak'ın birliği ve bütünlüğüdür.

Basra'da yaşanan gösteriler ve hükümetin yeterli tedbirleri alamaması birçok siyasi partinin hükümete yönelik eleştirilerini sertleştirmesine neden olmuştur. Mukteda Sadr muhalif seslerin başı olarak hükümete sert bir tepki göstermiş ve İbadi'nin tekrar aday olmasına karşı çıkmıştır. İbadi üzerinde özellikle İran ve ABD'nin de olumsuz tavır takındığına yönelik iddialar yüksek sesli olmasa da dillendirilmiştir. Geçtiğimiz haftalarda Haydar İbadi siyaseti bırakıp bırakmadığı yönündeki bir soruyu cevaplarırken tekrardan aday olmasını dış güçlerin engellediğini söyleyerek mevcut iddiaya destek çıkmıştır.²⁰ Bu tartışmalar içerisinde birçok kesim yeni kurulacak hükümetin bir teknokrat hükümeti olması gerektiği üzerine fikir beyan etmeye başlamıştır. Adı geçenlerin başında petrol bakanlığı görevinin yanında cumhurbaşkanı yardımcılığı da yapmış Şii Adil Abdulmehdi gelmiştir. Babası monarşi döneminde bakanlık görevinde bulunan Abdulmehdi birçok kesimin üzerinde uzlaşacağı bir isim olarak görülmüştür.²¹ Parlamentodaki grupların onayının yanında dini merci Sistani, İran ve ABD'nin de kabul edeceği bir isim olarak hükümet kurma görevini Adil Abdulmehdi'ye verilmiştir. Türkiye açısından

14. "Basra'da İran Başkonsolosluğu Yakıldı", Anadolu Ajansı, 7 Eylül 2018.

15. "İbadi, Gösterilere Sahne Olan Basra'nın Operasyonlar Komutanını Görevden Aldı", *Star*, 27 Eylül 2018.

16. "Sistani'den Hükümete 'Laf Değil İcraat Yapın' Mesajı", Anadolu Ajansı, 20 Temmuz 2018.

17. Ziya Abbas, *Irak'ta Şii Merciliği'nin Siyasi Rolü*, (Önsöz Yayıncılık, İstanbul: 2013); Yitzhak Nakash, *Irak'ta Pandora'nın Kutusu Şii'ler*, (Elips Kitap, Ankara: 2005).

18. Emin Salih, *Irak Devletin Çöküşü ve Çatışma Süreci*, (Kaknüs Yayınları, İstanbul: 2017).

19. "Sistani Yeni Hükümette 'Eski İsimleri İstemiyor' İddiası", Anadolu Ajansı, 10 Eylül 2018.

20. "İbadi'den, 'İkinci Dönem Başbakanlığımı İran Engelledi' Açıklaması", Anadolu Ajansı, 11 Aralık 2018.

21. Adil Abdulmehdi Baas Partisi'nden Dava Partisi'ne kadar geniş bir alanda siyaset yapmıştır. Bir dönem Irak'ta yükselen komünist düşüncenin de yanında yer alarak birçok tartışmanın içerisinde yer almıştır.

Abdülmehtdi'nin siyasi profilinin kabul edilebilir nitelikte olduğu söylenebilir. Siyasi açıdan sert bir üslubunun olmaması ve gerginlikten kaçınması Türkiye'nin Abdülmehtdi ile diyalog kurabileceğini gösteriyor. Abdülmehtdi isminin ön plana çıkması aynı zamanda Dava Partisi'nin on üç yıllık iktidarının sonu anlamına gelmiştir.

Parlamentonun seçimlerin ardından Eylül'ün ilk haftasında toplanabilmesi hükümetin kurulması adına gerekli anayasal süreci takip etme imkanını doğurmuştur. 15 Eylül'de Anbar Valisi Sünni Muhammed Halbusi parlamento başkanı seçilirken devam eden süreçte Kürt partilerin kendi aralarındaki bütün rekabete rağmen KYB'li Berham Salih cumhurbaşkanı seçilmiştir. Cumhurbaşkanının Kürtlerden seçilmesi Saddam sonrası sürecin başlangıcına kadar gitmektedir. Herhangi bir anayasal zorunluluk olmamasına rağmen Bağdat'ta cumhurbaşkanının Kürtlerden seçilmesine dair bir teamül söz konusudur. ABD işgali sonrasında Kürt siyasetinin önde gelen iki partisinin anlaşmasına binaen 2005-2014 arasında KYB'li Celal Talabani cumhurbaşkanı olarak görev yapmıştır. Talabani'den sonra yine KYB'li Fuat Masum bu görevi sürdürmüştür. Fakat 12 Mayıs seçimlerinden sonra KDP teamülü yok sayarak Fuat Hüseyin'i aday çıkarmıştır. Bu durum karşısında KYB geri adım atmayarak Berham Salih'i kendi adayı olarak duyurmuştur. Bu restleşmenin arkasında 2017'deki gayrimeşru IKBY bağımsızlık referandumu sonrası taraflar arasında derinleşen krizin yattığı söylenebilir. Bütün çekişmeye rağmen Bağdat'ta birçok tarafın katılımıyla gerçekleştirilen müzakereler neticesinde Berham Salih ismi üzerinde uzlaşa sağlanmış ve cumhurbaşkanı olmasının yolu açılmıştır. Berham Salih cumhurbaşkanı olarak seçilmesinin ardından hükümeti kurma görevini Adil Abdülmehtdi'ye vermiştir.

Adil Abdülmehtdi kabinesini belirlemek için girişimlerde bulunmuştur. Ekim içerisinde kurduğu hükümette ilk etapta 22 kişiden oluşan kabinenin sadece 14'ü güvenoyu alabilmiştir. Geç-

tiğimiz Aralık'ta 5 bakan daha güvenoyu alarak görevlerine başlamıştır. Fakat Eğitim Bakanı Şeyman Hiyali kardeşinin DEAS'la bağlantısı olduğu iddiaları üzerine görevinden ayrılmak zorunda kalmıştır. Savunma, İçişleri ve Adalet bakanlıkları için pazarlıklar hala sürmektedir. Ekim'den günümüze bahsi geçen üç bakanlık için henüz bir anlaşma söz konusu değildir.²² Adalet Bakanlığı için Kürtlerin kendi aralarında anlaşması beklenirken savunma bakanının Sünni bir isim olacağı konuşulmaktadır. İçişleri Bakanlığı için Ulusal Güvenlik Danışmanı ve Haşdi Şabi grupları resmi lideri Falah Feyyad ismi Abdülmehtdi tarafından önerilirken parlamentoda Feyyad ismine karşı bir direnç sergilenmektedir.²³ Feyyad'ın Haşdi Şabi gruplarıyla ilişkisinden dolayı İran'ın etkisine açık olduğuna dair birçok iddia dolaşmaktadır. Bu durum özellikle Sadr gibi parlamentoda etkili olan isimlerin tepkisine yol açmaktadır.

Haşdi Şabi'ye yönelik iddiaların gerçeklik payının olmadığını söylemek zordur. Haşdi Şabi gruplarının oldukça heterojen bir yapı arz etmesi (Türkmen ve İranlı olmak üzere birçok etnik gruptan bahsetmek mümkün) birçok açıdan eleştiriyi mümkün kılmaktadır. Bu gruplar ülkenin kuzeyi Sincar da dahil olmak üzere birçok bölgede etkili durumdadır. Homojen olmayan yapıları yüzünden bahsi geçen grupların merkezi yönetim tarafından kontrol edilmeleri zorlaşırken bu durum aynı zamanda onları farklı aktörlerin manipülasyonlarına açık hale getirmektedir. İran'ın Irak siyaseti içerisindeki etkinliği göz önüne alınırsa birçok Haşdi Şabi grubunun Tahran'ın yönlendirmesine maruz kaldığını söylemek mümkündür. Son günlerde başta yerel basın olmak üzere birçok uluslararası medya kuruluşuna Haşdi Şabi gruplarının kendi içerisinde İran yanlısı olmayan grupları te-

22. "Irak'ta Kritik Bakanlıklarda Anlaşma Sağlanamadı", *Sabah*, 4 Aralık 2018.

23. "Irak'ta Şii-Şii Anlaşmazlığı Kabine Krizini Derinleştiriyor", *Anadolu Ajansı*, 17 Aralık 2018.

mizlediğine dair haberler yansımış durumdadır.²⁴ Bu durum milis güçlerin kendi aralarında bir güç mücadelesine girdiğini de göstermektedir.²⁵

İran'ın sahadaki milisler üzerindeki etkisi Abdulmehti hükümetinin ülkede etkin olabilmesinin önündeki engellerden biri olarak değerlendirilebilir. Ülke güvenliği söz konusu olduğunda İçişleri ve Savunma bakanlıkları gibi kritik önemi haiz mevkilerin boş kalması Abdulmehti'nin hamle yapma şansını elinden almaktadır. Irak Merkezi Hükümeti birçok güvenlik meselesinde kısıtlı bir alanda hareket etmek zorunda kalmaktadır. Irak ordusunun ABD işgali sonrasında dağıtılması Bağdat yönetiminin hamle şansını azaltan diğer bir etmen olarak değerlendirilmelidir. Güvenlik sektörünü profesyonelleştirme çabası ve zorunlu askerliğin olmayışı silahlı güçler arasında belirli güç odaklarının ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Irak gibi mezhep ve dini kaygıların yüksek olduğu bir toplumda ordu ve polis içerisinde ayrışmaların yaşanması istikrar adına kaçınılması gereken hususlardan bir tanesidir. Bu durumun önüne geçmek için Irak'ta belirli kesimler zorunlu askerliği tekrardan gündeme taşıma çabası içerisindedir.²⁶ Yakın vadede bu yöndeki beklentilerin bir karşılık bulması zor görünmektedir. Mevcut durumun ise Bağdat yönetiminin güvenlik güçleri üzerinde etkin bir kontrol sağlamanın önüne geçtiği söylenebilir. Merkezin etkisinin sahada

azalması ise milis güçlerin etki alanlarını artırması ve manipülasyonlara açık olması anlamına gelmektedir. Bu durum sınır güvenliğinden ticaret yollarının sağlıklı bir şekilde çalışmasına kadar birçok önemli meselenin Irak Merkezi Hükümetine problem olarak dönmesine neden olmaktadır.

Irak'ın bölünmüş etnik-dini yapısı 2005 sonrası dönemde siyasi, ekonomik ve askeri açıdan birçok sıkıntıyı beraberinde getirmiştir. Sünni ve Şii siyasetçilerin birbiriyle rekabetinin neden olduğu siyasi kriz ve çatışmaların yanında ülkenin kuzeyinde bulunan IKBY bölgesi de siyasi dengelerin belirlenmesinde önemli referans noktalarından biri haline gelmiştir. Kürtlerin ülke siyasetinde aldığı pozisyon birçok noktada önem arz etmektedir. Kürt grupların kendi aralarındaki rekabeti ve çatışması, Bağdat'la ilişkiler, Kerkük meselesi, IKBY'nin federal bütçeden alacağı pay ve doğal kaynakların merkezi hükümet ve IKBY arasında paylaşımı gibi konular Bağdat'ta kurulacak herhangi bir yönetim için oldukça önemlidir. Bu kapsamda Adil Abdulmehti Kürtler açısından makul bir isim olarak değerlendirilmektedir. Fakat Abdulmehti'nin masasında özellikle 2014 sonrası dönemde yaşanan gelişmelerin faturası beklemektedir.

2014'te DEAS'ın ortaya çıkışı ve Peşmergenin Kerkük'te etkin bir güç haline gelmesi Bağdat-Erbil ilişkilerini geren en önemli sebeplerin başında gelmektedir. Kerkük'ün kontrolü beraberinde Bağdat-Erbil hattındaki bölgede çıkarılan petrolün gelirinin paylaşımı noktasında aktörleri karşı karşıya getirmiş durumdadır. Erbil yönetiminin ülke genelinde oluşan güvenlik krizi ve otorite zafiyetini fırsat bilerek –Türkiye ve İran gibi bölgesel güçlerin bütün itirazlarına rağmen– bağımsızlık referandumu gerçekleştirmesi Bağdat yönetimiyle iplerin kopmasına yol açmıştır. Bağımsızlık referandumu sonucu ne olursa olsun Irak Merkezi Hükümeti açısından kabul edilemez olarak değerlendirilmiştir. Zaten Bağdat'ta birçok siyasi, gazeteci ve araştırmacı

24. "The Iraq Report: Shia Militias Begin Purges of anti-Iran Rivals", The New Arab, 22 Şubat 2019, <https://www.alaraby.co.uk/english/indepth/2019/02/22/the-iraq-report-shia-militias-begin-purges>, (Erişim tarihi: 7 Mart 2019)

25. Renad Mansour, "Iraq's Paramilitaries are Turning on Their Own Ranks", Chatnam House, 26 Şubat 2019, <https://www.chathamhouse.org/expert/comment/iraq-s-paramilitaries-are-turning-their-own-ranks>, (Erişim tarihi: 7 Mart 2019).

26. "The Case Against the Draft Compulsory Military Service Law in Iraq", 1001 Iraqi Thoughts, 8 Mart 2019, <http://1001iraqithoughts.com/2019/03/08/the-case-against-the-draft-compulsory-military-service-law-in-iraq>, (Erişim tarihi: 10 Mart 2019); "Saairun Proposes Imposing Compulsory Military Conscription in Iraq", The Baghdad Post, 8 Aralık 2018, <https://www.thebaghdadpost.com/en/Story/33906/Saairun-proposes-imposing-compulsory-military-conscription-in-Iraq>, (Erişim tarihi: 10 Mart 2019).

Kürtlerin bağımsızlık adına attığı adımın Iraklı yöneticiler tarafından şiddetle reddedildiği noktasında hemfikirdir. IKBY bölgesine verilecek herhangi bir tavizin başta Basra olmak üzere ülkenin farklı kesimlerinde benzer tepkilerin ortaya çıkmasına neden olabileceği de ifade edilmektedir. Kerkük'ün DEAŞ'la mücadele kapsamında Iraklı güçler tarafından geri alınması ve Kerkük Valiliğine KYB'li Necmeddin Kerim yerine Arap asıllı Rakan Said Ali Cuburi'nin getirilmesi Bağdat'ın pozisyonunu göstermektedir. Bağdat'ın IKBY'nin federal bütçedeki payı da dahil olmak üzere birçok konuda tavizsiz bir tutum içerisine girmesi Kürtlerin ülke siyasetindeki konumunu oldukça sıkıntıya sokmuştur.

Irak Merkezi Hükümetinin gerek ülke içi gerekse bölgesel gelişmeler kapsamında hareket alanı oldukça sınırlıdır.

Kürtler açısından 12 Mayıs seçimlerinden sonra yeni hükümetin kim tarafından kurulacağı önem arz etmiştir. Adil Abdulmehdi isminin ön plana çıkması Haydar İbadi'ye nispetle olumlu karşılanmıştır. Erbil'de görüşülen önemli siyasiler bu durumu teyit etmekte bir çekince görmemektedir. Aynı kişiler Abdulmehdi'nin diyalog kanallarını açık tuttuğu müddetçe Erbil'den destek alacağını belirtmektedir. Abdulmehdi hükümeti açısından Kürtlerle ilişkilerin yönü istikrar açısından önemlidir. Hükümet ülkenin kuzeyinde komşu ülkelere açılan sınır kapılarının güvenliği ve sağlıklı çalışmasının yanında terör örgütlerinin faaliyetlerine karşı mücadelede bölgede herhangi bir gerginlik ve istikrarsızlığa neden olabilecek gelişmelere müsaade etmemelidir. Aynı zamanda bölgede Amerikan ve Türk askeri üslerinin varlığı bölge adına geliştirilecek politikalarda Irak Merkezi Hükümetinin aktif bir tutum içine girmesini zorunlu kılmaktadır. Özellikle Türkiye,

Kuzey Irak bölgesinde yer alan askeri üsleriyle PKK'yla mücadele etmektedir. Türkiye'nin endişe ve beklentileri Irak Merkezi Hükümeti tarafından ciddiye alınmalıdır. Diğer bir ifadeyle IKBY'nin otonom yapısı Irak'ın geneline ait güvenlik, komşularla ilişki ve terör konusunda merkezi hükümetin hareket alanını kısıtlamamalıdır. Sonuç olarak IKBY'de ortaya çıkan gelişmelerin Bağdat yönetimi açısından istikrar ortamına zarar verme potansiyeli olduğu aşırıdır.

DEAŞ'ın yeniden ortaya çıktığına yönelik son günlerde Iraklı birçok yetkili isim açıklama yaparak terör tehdidinin devam ettiğini belirtmiştir.²⁷ DEAŞ'ın varlığını sürdürmesi Bağdat yönetimi açısından istikrarsız ortamın sürdüğünün önemli göstergelerinden biridir. 2014'te Haydar İbadi başkanlığında başlatılan ve koalisyon güçlerinin yoğun desteğiyle devam eden operasyonlarda başta Musul olmak üzere birçok bölge DEAŞ unsurlarından temizlenmiştir. Fakat buna rağmen ülke hala terör saldırılarına maruz kalmaktadır.²⁸ Operasyonlar sürerken milyonlarca insan ülke içinde yer değiştirmek zorunda kalmıştır.²⁹ Son yapılan açıklamalarda yaklaşık 4 milyonluk bir kesim evlerine dönerken hala 500 binden fazla insan kamplarda hayatlarını sürdürmek zorundadır. İnsanlar çadır kamplarında veya oldukça kötü şartlarda her türlü maddi ve manevi destekten uzak bir şekilde hayata tutunmaya çalışmaktadır. Basra gibi önemli ve zengin bir şehirde günlük hayata dair yaşanan sıkıntılar ve protestolar göz önüne alındığında Abdulmehdi hükümeti açısından oldukça iç karartıcı bir tablonun varlığından söz edilebilir. Yetersiz kamu hizmeti, içme suyu ve elektrik gibi günlük hayata dair ihtiyaçların temin edilememesi halk arasın-

27. "Yeni Bir DEAŞ Oluşmaya Başladı", Anadolu Ajansı, 24 Şubat 2019.

28. "Irak DEAŞ Zaferine Rağmen Terörden Kurtulamadı", Anadolu Ajansı, 10 Aralık 2018.

29. "Irak'ta Yarım Milyon İç Göçmen Evine Dönemiyor", TRT Haber, 3 Mart 2019.

da artan bir gerginliğe neden olmaktadır. Çözüm bekleyen birçok sorun için herhangi bir somut adımdan bahsetmek zordur.

Adil Abdulmehdi, hükümetini kurduğu ilk günlerde bir zaman çizelgesi hazırlayarak ilk yüz günlük dönemde ülkenin ihtiyacı olan hizmetleri yerine getirmek için bakanlıklar ve ilgili birimlerin düzenleneceğini açıklamıştır. Fakat aradan geçen zaman içinde –diğer birçok konuda olduğu gibi– herhangi bir ilerleme söz konusu değildir. Aksine Elektrik Bakanlığı gibi önemli bir bakanlıkta mezhepçilik yapıldığına dair şikayetler dillendirilmektedir. Abdulmehdi hükümetinin geleceği açısından ülke refahının artırılması için hayati konularda bir an önce önlem alınması gerekmektedir. Bunun için gerekli maddi kaynak Irak'ta mevcuttur fakat ülke yolsuzluk bataklığına saplanmış durumdadır.³⁰ Son yapılan araştırmalar Irak'ın dünyada yolsuzluğun en fazla bulunduğu ülkelerden biri olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak Bağdat hükümeti istikrarsız ortamı ortadan kaldırmak için birçok konuda ivedilikle hareket etmek zorundadır. Aksi takdirde var olan gergin ortam ülkede sağlıklı bir yönetim kurulmasının önünde engel teşkil etmektedir. Abdulmehdi hükümetinin geleceği ülkedeki mevcut sorunlara çözüm üretebilme becerisinden geçmektedir.

BÖLGESEL AKTÖRLER VE IRAK MERKEZİ HÜKÜMETİ

Saddam sonrası dönemde istikrarlı bir siyasi ortam inşa edemeyen Irak bölgesel gelişmelerin merkezinde olmayı sürdürmektedir. Trump yönetiminin İran'la varılan nükleer anlaşmayı askıya alması ve yaptırımları tekrar uygulamaya sokması Irak açısından olumsuz bir gelişmedir. Benzer

şekilde Donald Trump'ın Suriye'deki askerlerini geri çekme tartışmaları içerisinde Irak'taki askeri varlığını sürdüreceğini açıklaması ve hatta Irak üzerinden İran'ı izleyeceğini söylemesi Bağdat'ın bölgesel çekişmelerin içine sıkışmasına neden olmaktadır. İran'ın Irak içerisinde siyasi ve dini etkisinin yanında ekonomik olarak da etkili bir konumda bulunması Bağdat siyasetini birçok açıdan etkilemeye devam etmektedir. Türkiye'nin PKK ile mücadele kapsamında Kuzey Irak bölgesine düzenlediği operasyonlar ve DEAŞ'ın hala bir tehdit olarak varlığını sürdürmesi de Irak Merkezi Hükümetinin bölgesel anlamda hareket alanını oldukça kısıtlamış durumdadır. Bu olumsuz şartlar içinde Abdulmehdi hükümetinin ülke istikrarı adına üreteceği politikaların ülke dışındaki faktörlerden bağımsız düşünülmesi pek mümkün görünmemektedir.

Trump yönetiminin Ortadoğu'daki öncelikli hedeflerinin başında İran gelmektedir. Trump'ın başkan olmasının ardından İran'a yönelik ilk icraatlarından biri Obama döneminde imzalanan nükleer anlaşmayı askıya almak olmuştur.³¹ Bu anlaşmanın adil olmadığını düşünen Trump İran'ın nükleer silahlanmadan vazgeçmediğini iddia etmiştir. ABD Hazine Bakanlığı yaptırımların 90 ve 180 günlük iki aşamadan oluşacak şekilde uygulanacağını duyurmuştur. 7 Ağustos 2018'de fiiliyata geçen ilk aşamanın ardından 5 Kasım'da yaptırımların ikinci aşamasına geçen ABD çeşitli alanlarda İran'a yaptırım uygulamaya başlamıştır.³² İkinci aşamayla beraber birçok ülke Tahran'la ilişkilerini yeniden düzenlemek zorunda kalmıştır. Özellikle İran petrol ve doğal gazının yaptırımlar kapsamına alınması Irak'ı zor durumda bırakmıştır.

31. Mark Landler, "Trump Abandons Iran Nuclear Deal He Long Scored", *New York Times*, 8 Mayıs 2018.

32. Veysel Kurt, "İran'a İkinci Yaptırım Dalgası", SETA, 5 Kasım 2018, <https://www.setav.org/irana-ikinci-yaptirim-dalgasi>, (Erişim tarihi: 11 Mart 2019).

30. Imran Khan, "Iraq Corruption Watchdog: \$320bn Stolen over 15 Years", *Aljazeera*, 8 Mayıs 2018.

Irak uzun yıllardır elektrik ihtiyacının büyük bir bölümünü İran'dan aldığı doğal gaz üzerinden karşılamaktadır. Yaptırımlar sonrası elektrik kriziyle baş başa kalan Bağdat yönetimi ABD'den muafiyet talep etmiş ve kırk beş günlük geçici bir süreyi İran'a olan enerji bağımlılığını azaltacağını gösteren bir yol haritası sunma koşuluyla elde etmiştir. Geçici muafiyet süresinin ardından Trump yönetimiyle görüşüp doksan günlük ek bir süre daha alan Irak'ın kısa vadede herhangi bir yol haritası ortaya koyabilmesi pek gerçekçi görünmemektedir. Birçok Iraklı yetkili de bu kapsamda en az iki yıllık bir süreye ihtiyaç duyduklarını belirtmektedir.³³ Bu durum Abdulmehdi hükümetinin enerji konusunda alternatifinin olmadığını göstermektedir. Yakın zamanda iki ülkenin dışişleri bakanları seviyesinde bir araya gelerek enerji alanında ortak hareket etme kararı alması petrol zengini Irak'ın enerji alanındaki yetersizliğine delalet etmektedir.³⁴ Elektrikte yaşanabilecek büyük bir krizin merkezi hükümet açısından oluşturacağı diğer bir sıkıntı Basra'da yaşanan olaylara benzer gelişmelerin ülke genelinde baş gösterme tehlikesidir. Böyle bir durumun ortaya çıkması Bağdat yönetimini büyük bir otorite kriziyle karşı karşıya bırakacaktır.

Saddam sonrası dönemde Irak'ta artan İran etkisi birçok alanda kendini göstermektedir. Siyasi ve dini etkinin yanında ekonomik olarak iki ülke yıllık 12 milyar doları bulan bir ticaret hacmine ulaşmış durumdadır. Yakın dönemde ülke liderleri arasında gerçekleşen ziyaretlerde ifade edildiği gibi ticaret hacminin yıllık 20 milyar dolar seviyesine ulaşma potansiyelinden bahsedilmektedir.³⁵ İran hem Irak Merkezi Hükümeti hem de IKBY ile 1.450 kilometrelik sınır

hattı üzerinde toplamda dokuz gümrük kapısına sahiptir. Bu durum İran'ın Irak'a ulaşmasını oldukça kolaylaştırırken İranlı birçok firmanın Irak pazarının çok büyük bir kısmına hakim olmasını sağlamaktadır. Böyle bir ortamda ABD'nin bütün baskısına rağmen Irak'ın İran'la ticaretini azaltmasını beklemek pek gerçekçi değildir.

Bağdat yönetimi açısından alternatif olarak Türkiye düşünülebilir fakat iki ülke arasındaki ticaretin önemli bir kısmının tek bir sınır kapısına mahkum olması ticaret hacminin büyümesinin önünde büyük bir engeldir. Yakın zamanda Türkiye alternatif bir sınır kapısının açılması için çalışmalarını sürdürmesine rağmen Irak tarafı bu konuda gerekli adımları atmada gecikmiş durumdadır. Ovaköy üzerinden açılması planlanan yeni sınır kapısı Türkiye'yi Bağdat'a direkt bir hat üzerinden bağlama potansiyeline sahiptir.³⁶ Böylelikle iki ülke arasındaki ticaret hacmi büyüme imkanı yakalayacaktır. İran açısından gerek ABD yaptırımlarının yarattığı etkiyi kırmak gerekse bölgedeki yayılmasını sürdürebilmek için Irak vazgeçilmeyecek bir ülkedir. Bu durumun da Bağdat'ta oluşacak herhangi bir yönetimi sınırladığı muhakkaktır.

Abdulmehdi hükümeti Tahran-Washington arasındaki çatışmanın ortasında kalmış durumdadır. Ülkenin kronik sorunlarının yanında bölgesel gelişmeler de Irak'ı istikrarsızlaştırmaya devam etmektedir. Trump'ın Suriye'deki askerlerini çekeceğini açıklamasının ardından Irak'taki ABD üslerinden vazgeçmeyeceğini söylemesi Iraklı birçok siyasi tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Özellikle İran'a yakın kesimler ABD askerlerinin ülkedeki varlığının Irak'ın egemenlik ve bağımsızlığını tehlikeye attığını ifade ederek gerekirse Amerikan askeriyle çatışacaklarını söylemiştir.³⁷ Irak parlamentosunun önemli grupları bir yasa

33. "Irak 2 Yıl Daha Doğal Gaz İthal Etmek Zorunda", *Timeturk*, 6 Aralık 2018.

34. Haydar Karaalp, "İran ve Irak Enerji Alanında Ortak Mutabakat Zaptı İmzalayacak", *Anadolu Ajansı*, 10 Mart 2019.

35. "İran-İrak 20 Milyar Dolarlık Ticaret Hacmine Ulaşmak İstiyor", *IRNA*, 11 Mart 2019, <http://www.irna.ir/tr/News/3675961>, (Erişim tarihi: 11 Mart 2019).

36. Fatih Muslu, "Ovaköy Sınır Kapısı Kapsamında Türkiye-İrak İlişkileri", *SETA Analiz*, Sayı: 264, (Ocak 2019).

37. "İraklı Şii Gruplardan ABD'ye Gözdağı", *NTV*, 8 Şubat 2019.

tasarısı hazırlayarak ABD askerlerinin ülkeden çıkarılması için hukuki bir zemin oluşturma yoluna gitmiştir.³⁸ Böyle bir tasarının yasalması gerek parlamento aritmetiği gerekse siyasi dengeler açısından pek mümkün değildir. Yine de bir tasarının hazırlanması bile İran'ın Irak'ta ABD'ye karşı pozisyonunu göstermektedir. Öte yandan ABD'nin askeri üslerine yatırım yapmaya devam etmesi İran üzerindeki baskıyı artırmıştır. Pek çok gözlemci bu durumu İran'ın ABD'yi Irak'ta karşılamaya çalıştığı yönünde değerlendirmektedir. Böyle bir yorumun haklılık payı bulunmaktadır. İran'ın Irak siyasetine bu kadar etki edebildiği ortamda sınırlarının ötesinde ABD'yi karşılayabilmesi kendi adına daha tercih edilebilir görünmektedir. ABD açısından Irak'ta askeri varlığını artırmak İran'ın bölgedeki yayılmasının önüne geçebilmek için önemli bir hamle olarak görünüyor. İran'ın Suriye içine hatta oradan Lübnan ve İsrail'e uzanan hatta sıkıştırılması ABD yönetiminin başlıca hedeflerinden biridir. Sonuç olarak iki ülkenin birbirleri karşısında aldıkları pozisyon Bağdat yönetiminin hareket alanını sınırlandırmasının yanında çatışma ortamının Irak içine çekilmesi riskini de taşımaktadır.

Bölgesel anlamda diğer bir önemli husus terör örgütlerinin Irak içerisindeki faaliyetleridir. PKK ve DEAŞ'ın faaliyetleri Bağdat yönetimini bölgesel manada birçok krizin ortasında bırakmaktadır. Kuzey komşusu Türkiye uzun yıllardır güvenliğini tehdit eden PKK'ya karşı gerek kendi sınırları içinde gerekse Irak topraklarında operasyonlar düzenlemektedir. Türkiye bu kapsamda Irak topraklarında farklı bölgelerde askeri üs ve kamp kurarak terör tehdidini kendi sınırlarına ulaşmadan engellemeye çalışmaktadır. Geçtiğimiz aylarda İKBY sınırları içerisinde Türkiye'nin askeri üslerinden birine karşı PKK yandaşlarının

provokasyonu ile düzenlenen gösteriler Türk Silahlı Kuvvetleri'nin askeri varlığının yeniden Irak'ın gündemine girmesine neden olmuştur. Bazı Iraklı siyasetçiler Ankara'nın Bağdat'ın egemenliğini ihlal ettiğini öne sürseler de Türkiye her fırsatta Irak'ın birliği ve bütünlüğünü desteklediğini dile getirmiştir. Irak kendi sınırları içerisinde faaliyet gösteren PKK yüzünden bölgenin en önemli ülkelerinden biriyle karşı karşıya gelmektedir. Benzer şekilde DEAŞ'ın 2014'te ortaya çıkarak ülkenin önemli bir kısmını kontrol altına alması ve terör faaliyetlerini Suriye'nin yanında Türkiye ve hatta Avrupa'ya taşıması gözlerin yeniden Bağdat'a çevrilmesine yol açmıştır. Bağdat yönetiminin terörle mücadelede yetersiz kalması ve daha çok iç siyasi çekişmelerde sıkışması uluslararası aktörlerin Irak içlerine girmesine neden olmuştur. İran'ın Haşdi Şabi üzerindeki etkisi ve ABD öncülüğünde koalisyon güçlerinin operasyonları Irak'ı bölgesel ve küresel aktörlerin faaliyet alanına çevirmiştir. Terörle mücadele kapsamında başta Musul olmak üzere birçok bölgede geriye harabeye dönmüş şehirler kalmıştır. Bu bölgeleri tekrardan inşa edebilmek için milyarlarca dolara ihtiyaç vardır. DEAŞ tehdidi büyük ölçüde ortadan kalkmasına rağmen ABD ve İran Irak içerisinde varlığını devam ettirmektedir.

Saddam sonrası dönemde istikrarlı bir siyasi ortam inşa edemeyen Irak bölgesel gelişmelerin merkezinde olmayı sürdürmektedir.

Geçtiğimiz Ekim'de göreve başlayan Abdulmehdi hükümeti açısından oldukça karamsar bir tablo mevcuttur. Bölgesel aktörlerin çekişmesi içerisinde sıkışan Bağdat yönetimi ülke içinde birçok sorunla mücadele etmek zorundadır. Sahip olduğu bütün petrol zenginliğine rağmen kendini toparlaması oldukça zor görün-

38. "Irak'ta ABD'nin Askeri Varlığına Karşı Kanun Teklifi Hazırlandı", NTV, 25 Ocak 2019.

mektedir. Bu ortam içerisinde Bağdat'ta kurulacak herhangi bir yönetimin sorunlar karşısında bir reçeteye ortaya çıkması oldukça zordur. Abdulmehti hükümetinin altı aylık performansı bunu teyit etmektedir.

Bölgede İran-ABD rekabetinin devam edeceğini öngörmek mümkündür. Bu durum iç siyaset bakımından gerilimleri yenemeyen Irak'ta karmaşanın süreceği anlamına gelmektedir. Diğer bir ifadeyle dış güçlerin müdahalesi iç siyasetteki karmaşanın temelini oluşturmaya devam etmektedir. Irak'taki çekişme sonucunda oluşan denge herhangi bir aktörün baskın hale gelmediğinin işaretlerini barındırmaktadır. Bunun değişmesi için Amerikan yönetiminin alacağı pozisyon önemlidir. İran üzerinde Amerikan baskısı artarsa gerilimin seyri değişecektir. Amerikan yönetiminin İran'a karşı gerçek bir baskı içermeyen hali herhangi bir değişiklik vadetmemektedir. Şayet Trump İran üzerine baskıyı artırırsa Irak'ta da dengenin İran aleyhine değişmesi beklenebilir. Mevcut şartlar bu çekişmenin daha uzun süre devam edeceğini göstermektedir.

SONUÇ

Analizin iddiası Irak Merkezi Hükümetinin gerek ülke içi gerekse bölgesel gelişmeler kapsamında hareket alanının oldukça sınırlı olduğudur. Ekim 2018'de Adil Abdulmehti hükümetinin kurulması aşaması ve sonrasındaki performansı bu iddiayı teyit eder niteliktedir. Analizde iki bölüm vardır: İlk bölümde 12 Mayıs 2018 seçimlerinin ardından Irak Merkezi Hükümetinin kuruluş sü-

reci analiz edilerek Irak iç siyasetini şekillendiren gelişmelere değinilmiştir. Seçimlerin ardından parlamentonun ilk toplantısına kadarki süreçte siyasi partilerin kendi aralarındaki rekabeti, Basra'da yaşanan gelişmeler ve dini merci Sistani'nin tavrı hükümet kurma sürecini etkileyen faktörlerdir. İkinci bölümde bölgesel gelişmelerin Irak üzerindeki etkisi değerlendirilmiştir. ABD'nin İran'a karşı uyguladığı yaptırımlardan en fazla etkilenen ülke Irak olmuştur. Siyasi ve dini ilişkilerin yanında İran ekonomik açıdan Irak için çok önemli bir ticaret ortağıdır. İki ülke arasındaki 1.450 kilometrelik sınır hattında dokuz gümrük noktasının bulunması İran'ın Irak pazarına girmesini oldukça kolaylaştırmaktadır. Doğal olarak Irak pazarının büyük bölümü İran menşeli firmaların kontrolü altındadır. Aynı zamanda Irak'ın elektrik konusunda İran'a bağımlılığı Tahran etkisinin sürmesinin önünü açmaktadır. Ülkede terör örgütlerinin faaliyet göstermesi yine bölgesel manada Irak'ı komşu ülkelerle karşı karşıya getirmektedir. Türkiye bu ülkelerden biridir. PKK'nın faaliyetleri zaman zaman Ankara ile Bağdat'ın kriz yaşamasına neden olmaktadır. DEAŞ da küresel ve bölgesel aktörlerin Irak siyasetine müdahil olmalarına imkan sağlamaktadır.

Bu tartışmalar ışığında Bağdat'ta kurulacak herhangi bir yönetimin kendi otonomisini sağlamasını beklemek oldukça zordur. İç ve dış baskıların yarattığı istikrarsızlık Irak Merkezi Hükümetinin hareket alanını oldukça kısıtlamaktadır. Abdulmehti hükümetinin kuruluşundan günümüze kadarki performansı da bu durumu teyit eder niteliktedir.

BÖLGESEL REKABETİN KISKACINDA IRAK MERKEZİ HÜKÜMETİ

FATİH MUSLU

SETA | ANALİZ

Bu analiz Irak Merkezi Hükümetinin gerek iç gerekse bölgesel gelişmeler kapsamında aldığı pozisyonu değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Analizin temel iddiası Irak Merkezi Hükümetinin siyaseten zayıf bir profil sergilediği ve ülkedeki istikrarsız ortamın ortadan kaldırılmasına yönelik çözüm üretmesinin kısa vadede mümkün olmadığı yönündedir. 12 Mayıs 2018'de gerçekleşen seçimlerin ardından Irak'ta hükümet kurma süreci birçok sebepten dolayı gecikmiştir. Seçime yönelik hile iddiaları, siyasi grupların kendi aralarındaki rekabet, Basra'da kamu hizmetinin yetersizliği üzerine meydana gelen olaylar ve bölgesel aktörlerin Irak siyasetine müdahaleleri hükümet kurma sürecinin gecikmesine neden olmuştur. Bu ortam içerisinde Adil Abdulmehdi liderliğinde kurulan hükümet yetersiz bir performans göstermektedir. Ülkede oluşan siyasi ve ekonomik dengeler birçok konuda hükümeti sınırlamaktadır. İçişleri, Savunma ve Adalet bakanlıklarının hala belirlenememesi bu durumun en bariz belirtisidir. Bölgesel manada İran'la ABD'nin çekişmesi Irak siyasetini olumsuz yönde etkilemeye devam etmektedir. Özellikle İran üzerinde Amerikan yaptırımlarının uygulanmaya başlamasıyla Tahran-Washington rekabeti Bağdat'a yansımıştır. Yoğun bir Tahran etkisine maruz kalan Bağdat yönetimi ABD'nin İran'ı baskılamaya başlamasıyla bölgesel gelişmelerin ortasında sıkışmıştır. Yakın dönemde bu durumun değişeceğine dair olumlu bir gelişmeden söz etmek pek mümkün görünmemektedir.

www.setav.org

ANKARA • İSTANBUL • WASHINGTON D.C. • KAHİRE • BERLİN